

Ностальгія

Дмитро Павличко

Поема

Ми ще ніколи не були собою.

Максим Рильський

I

Чому так важко бути нам собою,
Коли нема для духу заборон,
Коли його не стиснуто скабою,
Коли він сам собі суддя й закон,
Коли душа, котра була рабою,
Зійшла неждано на сяйливий трон,
І їй дозволено, немов цариці,
Діла шляхетні і злочинства ниці?

Дозволено, та вибирай сама,
На що ти здатна, будучи на троні,
Ще день назад потульна і німа,
А нині владна, ще й при охороні:
Чи ти підеш за покликом ума,
Чи самохіть зостанешся в полоні
Злобивої й затаєної мсти —
Єднатимеш людей, а чи клясти?

Нема нічого вищого на світі,
Як мудра єдність неподібних душ;
І справа тут не в мертвім моноліті,
Коли життя, що грає надовкруг,
І люди всі в одне насильно злиті
І без команди зверху — ані руш.
Ні, мова про цілющий дух собору,
Що націю з колін підводить хвору.

А ти, з неволі вирвана душе,

Не відаєш ні співчуття, ні стриму,
Твій голос зненавидою ірже,
І все, що рідне й чисте побратиму,
Для тебе нечистотне і чуже;
Не знаєш ти нічого про незриму
Болящість людства — а на цій землі
Розп'яті всі, великі і малі.

Але одні розп'яття на Голготі,
На високостях — видно їх здаля,
А інші — в ямах, у лайні, в мерзоті,
У норах, де живе сліпа земля;
Та дух один карається во плоті,
І кожен чистий, наче немовля,
Бо кожен людський крок — страсна дорога,
І кожен мученик — явління Бога.

Скажи, чи не собою ти була,
Коли тебе в'язали й мордували,
Тягнули від письмового стола
В набиті страхом камери й підвали;
Ти ж брала маску хитрого хахла,
Катам співала оди й мадригали,
Та від ганьби, що гірша катувань,
Собі сказала: "Воскресись! Повстань!"

Ти вже забула про свої провини,
Бо хто при владі — праведник, авжеж,
І люта мста з твого серця рине,
Вчорашніх подруг нині ти клянеш;
О мстива коронована рабине,
Чому лише собою ти живеш,
Чому не знаєш прощення й любові,
А тільки — фрази, мов киї дубові?!

Ненависть і свобода — не рідня;
Людина вільна сяє добротою,
Жадає не відомсти, а знання
І єдності під правдою святою,
А темний раб ряхтить, мов порохня,
Наповнена дрібною червотою,

Яка вгніздилась в дерево слабе
І пожирає там сама себе.

У темряві були ми дуже гарні,
Хоч, правда, не сонця, а світляки;
На сонці жалюгідні і почварні
Ми стали (мало б бути навпаки!),
Там, начебто на світло із трупарні
З'явилися жахливі мертвяки,
Що їх недобра, сатанинська сила
Для мсти навзаємної воскресила.

Докори, звинувачення, суди,
Самохвальби оправдувальні нути,
Жага руйнації та ворожди!
Невже так важко правду осягнути,
Що ми — нащадки матері-бід —
З одної чаші напились отрути,
Хто більше, а хто менше, — не кажіть,
Що брали ви питво несамохіть.

Що ж діяти, коли навколо чвари;
Найвищі опинилися в юрбі,
Тупі звинувачі жадають кари
Таким же, як вони, та не собі,
А мудреці сховалися у шпари,
Як таргани, а на твоїм горбі,
Мов коники в траві, без осороми
Самозакоханні танцюють гноми.

А може, в нас такий психічний стрій,
Що ми придатні тільки для погною
Чужого поля? (Не спіши, постій,
Не сперечайся зопалу зі мною!)
Он хмара попелу із наших мрій
Сибірською лягає борозною —
Самі себе палили ми колись
І знов за самоспалення взялись.

Як барани, б'ємося ми лобами,
Хоч не для бою нам дано чоло;

Самі себе вкриваємо гробами,
Говорим про добро, а чиним зло;
Задовго, мабуть, ми були рабами,
І нам до серця рабство приросло,
Пустило корінь в жили, як омела,
Замкнуло крові житної джерела.

Біда велика — патріот з хамла;
Вітчизну обіймає він, як дівку,
Та пристає до неї, як смола,
Та улещає, гладячи голівку,
Щоб слухалась, щоб хліб йому пекла
І зв'язувала порвану шнурівку,
А ні — бере нагайку дротяну
І хоче бити, як свою жону.

Якби хоч дрібку мозку, та культури,
Та ніжності (еге, чого схотів!), —
Для нього люди — то продажні шкури,
Чужі й неоднорідні — поготів;
Якби він міг, то всі фортеці й мури
На тюрми обернув би для братів;
Жовто-блакитний більшовик — це лихо,
Лікуй його, шановна обліпихо!

Але ще гірший — злобний малорос,
Подібний він до хитрої блощиці:
Кров з України тягне, як насос,
А мізочку не має і дешиці;
Свобода — то для нього хлорофос.
Він у московські меблі та полиці
Сховався й ночі потаємно жде,
Щоб жерти наше тіло молоде.

Хахли-манкурти — плем'я безголове,
Та не кажіть, що розуму нема
У тих створінь, бо до чужої мови
Вони летять, немов до лампи цьма;
Найбільше задоволення хахлове —
Ходити перед сильним повзкома;
Він лиже гузно панові з Європи,

Свої крамниці обернувши в "жопи".

Говорить по-українські пан посол,
Хоча прибув до Києва лиш вчора,
А пан хахол, хоч жив на річці Псьол,
Не втне й півслова. Що то за потвора?
Він, звісно, не осел, а лиш асьол,
Московства малоруського опора,
Що за права трудящих обстає,
Та дбає лиш про черево своє.

"Ітернаціонал" хахол співає,
Та тільки по-російськи. Свій народ
Він любить, доки сало й ковбаса є;
А як нема, то всьо наабарот —
Свою державу лає і кусає,
Од пса сказного гірше востокрот;
О пане Кучмо, дайте йому їдла,
Бо загризе і вас почвара підла.

Хахол — у депутатах! Порятуй
Нас, Господи, од нечисті такої;
А вздриш його — перехрестися й сплюй:
Таке страшидло і в уяві Гойї
Не появлялось! Яничар, холуй,
Що вимагає плати немалої
За те, що мови рідної не зна,
Хоч двоязикий він, як сатана.

Я маю на увазі сатанюку,
Що гадом був у Божому раю.
Хахол засвоїв повзання науку,
Тож здатний обертатися в змію;
Він проповідує слов'янську злуку,
Благословенну й радісну сім'ю,
Де всі народи з гордістю живою
Повинні повзати перед Москвою.

Хахол за шовініста-москаля
Страшніший, бо не відає вітчизни;
Хоч він дрібний і пажерний, як тля,

Себе він бачить в серці московизни,
Десь там, наприклад, у зізді Кремля,
Що так горить, мов скоро кров'ю бризне;
Хахол — то жрець, що божество своє
Повчає й сам йому поклони б'є.

II

А що в Москві? Панують знову білі,
Об'єднані з червоними тайком,
Бо їх державницькі, найвищі цілі
Утверджував насправді лиш обком;
Найкращий імператор Джугашвілі
Умивсь од крові й знову став божком,
І Солженіцин плаче за тюрмою,
Де він сидів, обгризений вошвою.

"Ти розвалив найкращу на землі
Імперію", — говорять Горбачову.
"Знак сатанинський на твоїм чолі,
Проти Росії ти затіяв змову", —
Кричать хахли й нахабні москалі,
Забувши про скалічену Молдову,
Про розстріли в Тбілісі і в Баку,
Про танки на литовським хіднику.

Московська ненажерлива держава
Ковтнула сто народів і земель;
У нутрощах зробилася тіснява
(А там ще й тьма така, хоч в око стрель!),
І тріснула, немов живіт удава, —
Даруйте за негарну паралель, —
Отож усі сьогоднішні страждання
Росії-матушки — з переїдання.

Ридає у Кремлі синедріон,
Самодержавний плач далеко чути;
Ті звинувачують ще царський трон,
А ті — генсеків царські атрибути;
Але імперія — то скорпіон,
Здихає він од власної отрути:

За жертвою жене повзуча мста
І жалить з лютістю свого хвоста.

Імперія лежить. Ніхто не в силі
Її зарити в землю, бо вона
Велика дуже. Де, в якій могилі
Вміститись може злість її чумна?
Вона ще дихає, і сопух гнилі
Виходить з неї, наче із багна,
Де сталінські нещадні живолупи
Своїх товаришів скидали трупи.

Мов кінь здихаючий, ногами б'є
Держава Коби, Берії, Крючкова,
І тому, хто за волю повстає,
Чоло стинає крицяна підкова;
Чечня стікаю кров'ю — це ж моє
Розбите серце! Правда канчукова,
Нового хана передсмертний сказ
Гарчить у танках — їде на Кавказ.

Чи ж довго ще здихатиме потвора,
Грузька, живуча й труйна падлина?
Де ж та Росія, мудра і сувора?
Чому дракона не доб'є вона?
Невже з Чечні, неначе з тренажора,
Зійде потуга люта і страшна,
Щоб повернути вогнебризні пащі
На наші землі вільні і болящі?

Ну що ж, як оживе стара чума
І кинеться на нас дракон з грізбою,
Тоді рятунку іншого нема,
Як тільки брати непомильну зброю,
Тримати меч руками обома,
До смерті встояти на полі бою,
Перемогти!.. Не говори брехні,
Ніхто не переможе в тій війні.

Народе Пушкіна, не йму я віри,
Що вбивцею зробився розум твій,

Що ти забув Гулаги і Сибіри,
Де в душу вив арктичний буревій,
Що знову поведуть тебе вампіри
На братозгубний і ганебний бій;
Ні, ще засяє твій високий ґеній
Над хмарами фашистських неврастеній!

Ти маєш мову, мова є і в нас,
Державу маєш, в нас також держава;
Так будьмо рівні, як сказав Тарас,
Щоб нас єднала доля нелукава
Та щоб маяк привіту не загас
Там, де над морем світить Балаклава;
Сусідство жити в дружбі нам велить,
І мирна — спільна в прапорах блакить.

На цьому й крапка, любі московити,
Не кличте нас в слов'янство, ані в Русь,
Щоб спільно знов імперію ліпити,
Бо навкруги — одна кривава грузь;
І знайте — буде кров ще довго пити
Із вас-таки самодержавна гнущь;
Подбайте спершу про свою свободу,
А потім до братів шукайте входу.

Століттями служили ви царям,
Навчили й нас ламатися в поклоні,
Та ви на службу йшли, неначе в храм,
Росію-матір бачили на троні,
Але для вас то був болючий страм!
Ми вирвалися, наче дикі коні,
Із ваших кантарів та хомутів,
За скот ви мали нас — не за братів.

Не мали за братів, але любили,
Бо так було в традиції сторіч,
З любові обернули на могили
Батурин, Чигирин, козацьку Січ,
А запорозькі волелюбні сили —
В хахлацький танцювальний параліч,
Чорнобиль — в страх планетного похову

І в суржик Тарапуньки — нашу мову.

Щоправда, ми також любили вас,
Бо завжди жертва любить свого ката;
Спасалися покорою не раз,
Характером м'якеньким, наче вата,
І піснею сяйною, як алмаз,
Хотіли справді виховати брата
З гнобителя — наївні мудраки,
Воно ж буває тільки навпаки.

От ми й збагнули — ви занадто вчені,
Не родича вам треба, а слуги,
Щоб грати ролю на всесвітній сцені,
Вам подавай глобальні береги,
Моря гарячі і моря студені,
Зробити б так, щоб взяти довкруги
Цей суходіл — від баска до якута.
Всім дати волю і московські пута!

Біда, що ми подібні, як брати,
Але не схожі ні на ґран як люди;
Ви прагнете моцарство зберегти,
Мечем здобуде й силою облуди,
А ми з тюрми виходим, з темноти,
І знаємо, що гіршою не буде
В'язниці, як братерство Москові,
Хоч винні в цьому й ми, а не лиш ви!

А що народ? Сімей огромна каша,
Велике мнозтво схрещених родин;
Та не одне і те ж Марійка й Маша,
Хоч, може, справді батько в них один.
Ось ваша мати — Азія, а наша —
Європа; що ж, такий був наш зачин,
І, може, в нас отець один так само.
Іди спитайся — хто наш батько, мамо?!

Жили самотньо наші матері
(Хоч Зевс колись таки любив Європу).
Де ми вродились? О якій порі?

Чи це було якраз після потопу,
Чи в ті часи, коли на клич зорі
Шукали три владики чорнотропу
До Віфлеєма? Я про це мовчу.
Ми поклонялись плугу, ви — мечу.

У вас були віки тяжких походів,
Завоювань Сибіру і Литви,
Ви стали царством скорених народів,
І третім Римом нареклися ви;
Ваш дух державницький генсека сплотив —
Він з імператорської голови
Прийшов на світ... А що у нас, мосьпане?
В нас попелом посипані гетьмани.

Шкода, що нас не виховав тиран,
Що не переженились ми з ордою,
Що засівали тільки власний лан,
Світ не лякали збройною ходою
Й тепер демократичний свій талан
Охрещуєм не кров'ю, а водою;
Та ні, не жаль, бо ж будуть нагорі
Не меченосці, а плугатарі.

III

Я вам прощаю все, брати-москвини,
Воркуючі двоглаві яструби,
Та як побачу я хахлацькі спини,
Що перед вами гнуться без ганьби,
Не можу дарувати вам провини
Лиш однієї: що там не роби,
Створили ви хахла — жахне страшидло,
Людину видом, але духом бидло.

Це діло, мабуть, розпочав ще князь,
Що силоміць загнав киян у воду,
Богів народних поскидав у грязь,
Монаршому престолу навдогочу
З'єднав свою й Господню іпостась:
Пойняв людину мудрістю до споду —

Люби себе, а зверхника жалій,
Підлеглого перетопи на лій.

В хахлах живе безсмертна Візантія,
Що спала із князями, як вдова,
Спокуслива і набожна повія,
Рабиня владна, пані світова;
Та, обіднівши геть на землях Кия,
Втекла вона в Москву напівжива,
Жебрачкою пішла в краї суворі,
А повернулась в царському уборі.

Тоді Москва й задумала хахла,
Прообраз ненажерливого мула,
Щоб янгольська слухняність в нім жила
Та енергійна впертість Вельзевула, —
Ось так з'явилася істота зла,
Що до потреб шлункових дуже чула,
А розуму вживає лиш на те,
Щоб нищити духовне і святе.

Москва — майстриня мудра і зухвала —
Себе також відбила в тім естві,
І візантійські, і свої начала
Змішала в рабській вдачі і крові,
Та, попри все, вона найбільше дбала,
Аби в хахлів були хребти криві,
Щоб гнулися вони й просились в шлеї,
Щоб їм батіг співав про привілеї.

Прислужництво тече в крові хахлів,
А скільки ще рабам потрібно часу,
Щоб гній у їхніх душах перетлів
Та обернувся в чорноземну масу,
Щоб став палатою сьайною хлів —
В царі щоб закортіло свинопасу?
Смішні питання! За ярмо своє
Хахол хахла з ненависті заб'є.

Коли хахол звертається до Бога,
То лиш на те, щоб освятить ярмо,

За рабство помолитися щомога,
Сквернити Кобзаря святе письмо,
Де нам відкрилась наша правда строга,
Що нею ми, як хлібом живемо;
Що ж діяти, як тими ж ми роздерті,
Хто мав би рятувати нас од смерті?

Кипить прокльонами Галичина,
В побойовища переходять свята,
Там під церквами точиться війна,
Із довбнею шукає Каїн брата,
І квилить подніпрянська сторона,
Орлом двоглавим порвана й потята, —
Змирити легше тут Москву і Рим,
Ніж разом стати з Києвом старим.

Невже святці навіки нас роздерли?
Невже ніколи на Збручі мости
Ми не збудуємо, невже померли
Пророки, що в глибинах темноти
Могли з гори Пивихи чи з Говерли
Скрижалі Бога мудрого знести,
Де сказано: "Не відайте кордону
В своїй землі від Сяну аж до Дону!"

Свобода й Бог, та це ж одне єство
Для нації, котра встає із гробу;
Для нас Господь — свободи торжество,
Де ми проходим знову перепробу;
Держава сяє нам, немов Різдво,
Великдень повертає нам подобу
Безсмертності; в молитві живемо
Тим духом, що скидає з нас ярмо.

Але ж хахли (по-царськи "малороси") —
Однаково, чи тлусті, чи худі,
Чи ті, що дбають десь про опороси,
Чи ті, що в канцелярському труді,
Чи ті, що книг перечитали стоси,
Чи ті, що вийшли вже в попи й вожді,
Чи молоді мужі, чи трохи старші, —

Всі хочуть мати жезли патріарші.

Командування — то хахлів жага,
Єфрейтори вони — в чужій державі,
Але в своїй — о ненько дорога! —
Чи будеш ти в пошані, чи в неславі,
Нам байдуже, щоб лиш від пирога
Не відірватись. Ми — розумні й браві,
І кожен має партію свою
Чи церкву — не ходи туди, бо вб'ю!

Ми не амбітні, ми не самолюби,
Та не дозволимо, щоб наш земляк
Провадив Україну до погуби,
Бо знаєм тільки ми — куди і як;
Йому, як треба, можемо дати в зуби,
Щоб знав той зрадник, де зимує рак!
Ми — правовірні і непогрішимої,
А ворог наш — в проклятім побратимі!

О Господи, волаю з глибини,
Із дна хахлацької глухої бодні,
Де повно гаркотні і звірини,
Де кубляться прояви химеродні, —
Або ти нас у рабство поверни,
За те, що помириться ми не годні,
Або звільни нас од своїх проклять,
Щоб вільними змогли ми врешті стати!

IV

Молюся й думаю про людські біди,
Про сикооких згорблених бабусь,
Рабинь колгоспних. Заховатись ніде
Від поглядів скорботних. Не берусь
Описувати на смітниках обіди
Пенсіонерів наших. Ніби струсь,
В пісок я хочу голову сховати,
Щоб лиш того не бачити й не знати.

Та не ховаю. Бачу аж до дна

Цей вік, що поробив нас жебраками.
Захмелена жадобою майна
Юрба, що звалася більшовиками,
Немов із скелі брила кам'яна,
Скотилася, розбила душі й храми,
Все знищила й розпалася сама
В безодні, де ніщота спить німа.

Розпалася? Пропала? Не скажіте!
Ми ж полюбили бути в бідності,
Клясти біду і солодко терпіти —
Це ж наші заповіти золоті,
Ми звикли жити в норах, як терміти,
Бичем нужди шмагатись, як святі
Угодники — пророки більшовизму,
Багатство ми сприймаємо як схизму.

Ми любим ближнього, але ж багач
Не ближній нам, бо з нами він не плаче.
Його біда товче, а він, як м'яч,
Чим тяжче б'ють його, тим вище скаче;
А ти од горя ледащий, пияч
І проклинай своє життя, бідаче,
Але багатому не потурай,
Він в пекло йде, а ти, звичайно, в рай!

Ось наш герой — нещасний пішаниця,
Безкінний брат, а той, хто на коні, —
Проклятий, бо йому багатство сниться,
Бо він працює тяжко день при дні,
Бо ж із його ланів тече пшениця,
Погуркують коші в його млині;
Заможний він — ми ж цінимо злидарство,
Він не ввійде ніколи в Боже Царство.

Та ми не вперше впали стрімголов
У царство щастя, де панує сила,
Що переводить на злобу любов,
Де рівність хижа світ перекривила,
Де в ріках не вода, а вража кров,
Де забивають цвяхи та зубила

В серця невікірних, спрагнених добра, —
Стара ця вже історія, стара!

На плаху пана короля! Забрати
В багатих діаманти і срібло!
Перетворити в нужники палати!
Кропило обернути в помело! —
Так бавляться великі герострати
Споконвіків! Було це вже, було:
Енкаведистська гільйотина хижа —
Дарунок якобінського Парижа.

Яке чудове гасло — рівні всі!
Воно ж і справді, всі ми рівні в гробі,
Та розмаїті ми в живій вазі,
Бо ж є високочолі й низьколобі,
Той в злочині живе, як у грязі,
А той в убозстві, та в самошанобі —
Поміж чужими рівних не знайти,
І не бувають рівними брати.

Життя у сферах розуму — химерне:
На кожне "так" лунає гостре "ні";
Є в благороднім ділі крихта скверни,
В найвищій правді — зародок брехні;
Усе живе на тління час оберне,
Воскресне тільки той, хто спить в труні;
І щонайвищими жадають бути
Не велетні, а горді ліліпути.

Чи людство йде вперед, а чи назад,
Ведуть хрести чи зорі п'ятикутні,
Всі гасла рівності — то маскарад,
А правила й закони абсолютні
Нам демонструє лиш бджолиний лад,
Бо мусять бути роботящі й трутні,
Щоб світ не обертася в мертво цвіль
(Мав рацію філософ Мандевіль).

Все так воно, та я не пожадаю,
Щоб мій народ пішов у наймити,

Щоб дух високий тільки від одчаю,
Від голоду й невольничої мсти
Народжувався в ньому... О мій краю,
Де шлях до справедливості знайти?
Таж людські голови — то не капуста,
Щоб їх рівняти методом Прокруста.

Свобода — ось універсальний код,
Бо кожна людська праця прагне волі;
Там, де живе нев'ярмлений народ,
Зернинок більше в колоску на полі,
Там сяє домна, шахта і завод
У чистоті, неначе в ореолі,
А в бідності живуть лишень раби,
Що йдуть до праці, мов до боротьби.

Ми не втечем од нищої нуждоти,
Од змієвища лютої черги,
Допоки на роботу, мов на доти,
Що їх вогнем боронять вороги,
Ходитимем, допоки заохоти
До праці (і натхнення, і снаги!)
Не дасть свобода, доки власна нива
Нас не пригорне, як любов щаслива.

З біди росте ненависть і злоба,
Жадання глянути в чужі комоди,
Біда — це шибениця і скаба,
Одвічний ворог правди і свободи;
Комуністичні гордощі раба,
Що розбиває панські загороди
І справедливо ділить не своє, —
Ось наше все духовне житіє!

Ох, стати б гайдамацьким отаманом,
За поясом носити три стволи,
Порізати усе, що зветься паном,
Або хоч взути пана в постолі,
А двір його язиком полум'яним
Змести й зібрати в купочку золи, —
Ці мрії, що я ними перехворів,

Прийшли до мене з найсвятіших творів.

Священна перед класиками дрож,
Але не завжди слухати їх треба.
Не прогодує нас прекрасна лож,
Обіцяна і ситна манна з неба;
А нація без слуг і без вельмож —
Безлика і безвольна, як амеба,
Як те єство без рук і без ума,
Що множитья, хоч толку в тім нема.

Тож годі нам кохатися в каліччі,
Як честь, вславляти злидні та нужду,
Брехати людям і собі у вічі
Ще й посилатись на Сковороду;
Нехай живуть Рокфелери й Медічі
У нашому майбутньому роду.
Це говорив, здається, ще Горацій:
Ніхто й ніде не любить бідних націй!

Так говорив колись поет чи ні,
Я замість нього це казати буду;
Душі багатства й розкоші земні
Ніщо не поєднає, окрім труду;
Гидкі для тебе палаци ясні,
То йди й сідай собі в циганську буду,
Та підкувати мусиш ти коня,
Щоб мати скибку хліба і вбрання.

Воно, можливо, й так, панове радці,
Жебрацтво — теж професія і труд,
Та не для нації, що в лихорадці
Шукає вийстя із старих облуд;
Економісти, як цапи на кладці,
Змагаються — та все за бідний люд,
А треба в рай, не побоявшись чуда,
Крізь вушко голки провести верблюда!

Ви скажете, що то даремна гра,
Бо хто повірить, що й багач — людина,
Що трудівник він і творець добра,

Живий комп'ютер, думаюча глина?
Ніхто й ніколи! Вам цього не тра,
Бо він для вас — то хитра худобина,
Що носить горб чи навіть два горби,
Де ви жебрацькі носите торби.

V

Ми вбогими були й жили в печалі,
Все заборонено рабам, та все ж,
Мов благодать, в бібліотечній залі
Свободу для ума свого знайдеш;
Оті книжки, пилюкою припалі,
Тобі відкриють просторінь без меж;
Свій розум ми гострили, наче зброю,
Незримий меч нас готував до бою.

Ми брались до книжок в тяжкі часи,
В тюрмі читали більше, як на волі;
На животах стягали пояси,
І чорних хліб в легенькому присолі
Був нам пахучішим од ковбаси;
Прийняті, голодні, напівголі,
Ми віддавали кошти немалі
На книгозбірні в бідному житті.

Нема ніде для наших душ узору;
Європою ви нас не навчите,
Ми мусимо самі піднятися вгору,
На ясне сонце винести все те,
Що нас вело крізь темряву сувору;
Напівгріховне і напівсвяте,
Та непогасне слово нам світило,
Бери ж його тепер, страшна могило!

Та ні, не оскверняймо ті літа,
Як ми ховали визвольні ідеї
У нятяки і, певно, неспроста
Зрікалися себе, як Галілеї,
І гвалтували праведні уста
Брехнею — о, це гріх душі моєї! —

Щоб рятувати матір з-під коліс,
З дияволом я йшов на компроміс.

Тут недоречні покайнні трени,
Жалі, що не пішов я на костер,
Бо ж опекло мене життя студене
Страшніше за вогонь пекельних сфер;
Не думав я про власні кантилени,
А лиш про те, щоб мій народ не вмер,
Співав я чесно про червоне й чорне,
Мій біль лишень моя сльоза пригорне.

Та що це я? Мені не до плачу
Тепер, коли стоїть моя держава
І треба сонце вже, а не свічу
Нести туди, де ще панує мрява;
Свої боління я перемовчу,
Бо кожна сповідь — небезпечна справа;
В непогрішеного душа глуха,
А каяття — то ж дозвіл для гріха.

Не кайся, бо твоя незгойна рана —
То спадок рідних поколінь. Вона
Кривавилась іще в душі Богдана,
Коли він їхав із Чигирина
У Переяслав. Рубана і рвана,
Вона — немов огненна борозна —
Ділила чорне українське поле
На Схід і Захід — о проклята доле!

Ми всі — нащадки лютої межі,
Породження зманливої безодні;
Сліпили нас відомсти палаші,
І досі ми позбутися не годні
Ненависті — духовної парші,
І всі прокльони наші благородні,
І навіть наших ґеніїв клятьба —
То самозгубна печія раба.

Свобода або смерть — то ностальгія,
То наша вбивча туга за життям,

Що нас вела в століттях, наче мрія,
Навчала нас і рвала серце нам,
Являлась і зникала, як міся,
Валила й знову будувала храм,
Ділила наше плем'я нице й горде,
З рабів кувала визвольні когорти.

Спізнав я це чуття до глибини,
Як матері докірливу отуху,
Коли збирав докуп, наче сні,
Розвіяні частини свого духу
Під звук щемкий козацької струни —
На золотім, на першій з'їзді Руху;
Дивилась дулами у вікна смерть,
Та радістю я був налитий вщерт.

В житті такого щастя вже не буде;
Я, певно, народивсь для того дня,
Коли з очей спадає блиск полуди
І видно все — де правда, де брехня, —
Незнаний дух тобі вступає в груди
Для Слова, що звучить, як послання,
І ти стоїш, пойнятий новою
Безсмертності, — над власною труною.

І дивний клич із глибини століть
До тебе йде — твоя печальна глоса;
Ти слухаєш, як грає в дзвонах мідь,
Ти бачиш, як палає шабля боса,
Як виступають гетьману навстріть
Полки Кричевського чи Кривоноса,
Так, ніби ти колись в Чигирині
І сам сидів на карому коні.

VI

Згадав я Чигирин. Моя печале,
Ти народилась там і там зросла;
Ти заглядала, ніби сонце чале,
Богданові у вікна. Як бджола,
Сідала на розквіття перев'яле

Козацьких мрій, а як зима прийшла,
Шукала меду в сніговому полі,
Вмирала й воскресала ти в неволі.

Жива! В моєму серці ти тремтиш,
Державна чигиринська ностальгіє;
Сяйніша ти, як Прага чи Париж,
Тебе ніхто стлумити не зуміє,
Бо ти глибока, ніби тиша тиш,
В тобі ранкове сонце ніжно тліє,
Світає України безбереж...
Я вмеру, а ти ніколи не помреш.

Деся там Анастасія Корсунівська,
Учителька моя з Чигирина,
Тривожна, як мелодія упівська,
Встає в моїй душі з самого дна;
Стопчатів мій, і школа Яблунівська,
І ще чиясь душа неголосна
Напевно пам'ятають Настасію,
Чий образ я в думках своїх лелію.

Сорок четвертий рік. Гримлять бої.
Червоний окупант боїться ночі,
А вчителька веде мене в свої
Холодноярські спогади й обочі,
Де підпливали кровно ручаї,
Де, наче сни Тарасові пророчі,
Нові часи займали Чигирин,
І зацвітав свободи ніжний крин.

Чекали там із Києва підмоги
Оточені козацькі курені,
Кипіли, наче на Дніпрі пороги,
Під льотом коней пагорби курні,
Там відбивались і горіли стоги,
Роса червона грала на стерні, —
Про це я потім прочитав, одначе
Та перша оповідь донині плаче.

Там, де гуляв бездомний галайда,

Висвячувався Гонта в гайдамаки,
Там вибухнула сила молода,
Мамай-Щириця, браття Цюцюпаки;
І довго здобувала там орда
Ліси порожні і сумні байраки...
Анастасіє Львівно, де ж ви є,
Ваш Чигирин із попелу встає!

Вона дивилась на блакитні гори
І плакала. Рятунку їм нема,
Бо вже на Шешори та Акришори
Чекає безпощадна Колима,
Та був той плач як поклик непокори,
Що юне серце щемом перейма;
В сльозі світила туга України,
Так небо світить крізь вікно руїни.

Збудився в Космачі Холодний Яр,
На кичерях — повстанські сотні й чоти;
Козацький дух підпалює, мов жар,
Опришківські давно забуті гноти;
Там ходить Довбуш, лісовий владар,
З ним — Богуни, Залізняки, Чарноти!
В тих іменах собою ми були,
Тепер ми — українці чи хахли?

Невже єднають нас лишень кодоли
Та ретязі, наковані в Москві,
Невже потяли нас і розпороли
Нові гетьмани і раби нові,
Невже тепер не затремтить ніколи
Наш дух, немов стріла на тятиві?
І хто напне рятуючого лука,
Як скрізь панує мста, а не розпука?

А може, ви собою не були,
Коли на прю ставали за свободу,
Боролись, може, тільки для хвали
Та возвеличення свого роду?
А коли ні, то нащо ви зняли
Цю зваду, ворожнечу і незгоду,

Що розриває нас, як динаміт,
Калічить нашу волю й білий світ?

Хахли зникають, наче ті пігмеї,
Але ознака їхня родова,
Защеплена в глибінь землі моєї,
Вилазить з неї вперто, як трава;
Виходять в патріоти фарисеї,
Втрачають силу праведні слова,
А праведники на своїй гордині
Стоять, як поруйнованій святині.

Не вбила нас покора, а пиха,
Ота ж таки хахлацька, невмируща,
Подоба первородного гріха,
В непогрішмих праведниках суща,
Проб'є нам серце, ніби сталь глуха,
Непощадима, кривна, рідна, злюща,
І ми, безкровні, кволі і бліді,
Рабами знову станемо тоді.

Ми знов тоді затужим за собою,
За волею, що нам послав Господь,
Ми житимем, сплямовані ганьбою,
Бо рабство не зуміли побороть
У власних душах, зморених злобою;
Самі на себе одягли оброть,
Стражденники й борці за ідеали
Самі себе в усобицях здолали.

Замкнися, слово! Одійди, маро!
Касандрою я не бажаю бути!
Я краще поламаю це перо,
Щоб зупинить його пророцтво люте,
А ви погляньте — он тече Дніпро,
У ньому повно стронцію й отрути,
Та звільна очищається вода,
Як та блакить досвітня, молода.